

Oceny książek • Book reviews**„Targets for cancer chemotherapy: transcriptions factors and other nuclear proteins”**

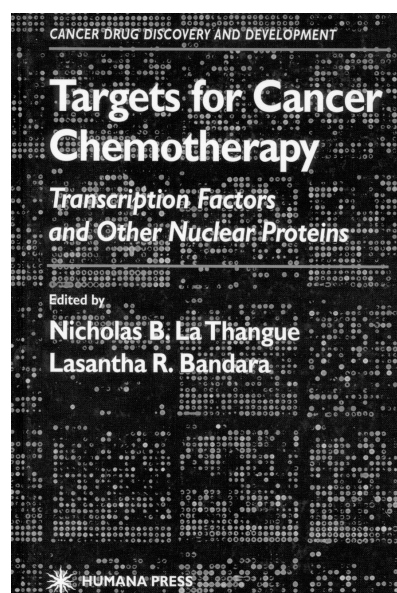
red. Nicholas B. La Thangue i Lasantha R. Bandara

Totowa, New Jersey: Humana Press Incorporated, 2002

Wyd. I, stron 352, ISBN 0-89603-938-2

Niewątpliwy postęp w zakresie rozpoznawania i leczenia wciąż nie zapewnia możliwości opanowania problemu zdrowotnego, jaki stanowią nowotwory złośliwe. Co czwarty mieszkaniec naszej planety umiera z powodu nowotworu i utrzymanie tego trendu sprawi, że w niedalekiej perspektywie więcej ludzi będzie umierać z tego powodu niż na choroby układu krążenia. Obecnie wykorzystywane metody terapeutyczne (szczególnie chemioterapia) wciąż nie są dostatecznie swoiste i efektywne, a w konsekwencji często obserwowana jest oporność na leczenie i progresja nowotworów pomimo stosowanego leczenia oraz występują poważne działania niepożądane leczenia. Istnieje zatem bezwzględna potrzeba wprowadzenia nowych metod leczenia – między innymi konieczna jest identyfikacja odmiennych celów terapeutycznych oraz nowych leków, co wymaga zmiany dotychczasowych paradygmatów postępowania. Tzw. „celowana” chemioterapia wykorzystuje wiele zjawisk molekularnych, typowych dla komórek zmienionych nowotworowo. Jednym z celów leczenia potencjalnie mogą być białka komórkowe – protoonkogeny, które kodują procesy zwiększonej proliferacji komórkowej i dostarczają stały sygnał promujący wzrost oraz geny supresorowe, które działają przeciwnie. Problematyce wykorzystania w chemioterapii możliwości oddziaływania na wewnątrzkomórkowe białka, uczestniczące w przekazie sygnałów, poświęcona została książka pt. „Targets for cancer chemotherapy: transcriptions factors and other nuclear proteins”, której redaktorami są Nicholas La Thangue (Uniwersytet w Glasgow) i Lasantha Bandara (Oxford). Książka powstała we współpracy 35 autorów, będących autorytetami w prezentowanych przez siebie zagadnieniach i reprezentujących czołowe ośrodki europejskie i amerykańskie.

Książka została podzielona na 16 rozdziałów, poświęconych omówieniu czynników transkrypcyjnych i innych białek jądrowych, które być może w niedalekiej przyszłości będą celem nowoczesnej chemioterapii przeciwnowotworowej. W każdym z rozdziałów ich autorzy bardzo szczegółowo przedstawiają mechanizmy, które leżą u podłoża oddziaływania poszczególnych białek komórkowych na procesy różnicowania, dojrzewania i wzrostu komórek

nowotworowych. Następnie omawiają możliwości rozpoznawania tych czynników i metody terapeutycznego oddziaływania, z uwzględnieniem możliwości ich zastosowania w praktyce klinicznej. Większość rozdziałów wykorzystuje tabele i ryciny, które ułatwiają w dużym stopniu zrozumienie oraz usystematyzowanie wiadomości, mogących stanowić pewną trudność dla czytelnika na co dzień nie zajmującego się zagadnieniami biologii molekularnej.

Tematykę poszczególnych rozdziałów stanowią zagadnienia o różnym stopniu naukowej eksploracji i zrozumienia. Perspektywa wykorzystania w praktyce klinicznej leczenia, opartego na możliwości ingerencji w przedstawiane zjawiska molekularne, wydaje się być zatem bardzo zróżnicowana. Przykładem realnego w niedalekiej przyszłości zastosowania wydają się być metody blokowania replikacji wirusów HPV (ang. *human papillomaviruses*), które leżą u podłoża powstawania raka szyjki macicy oraz raka płaskonabłonkowego skóry, a także szeregu chorób nienowotworowych. Podobnie, znaczenie mogą mieć metody wykrywania i oddziaływania na czynniki indukujące hipoksję komórek nowotworowych. Jest to szczególnie

ważny obszar, ponieważ oporność na leczenie wielu nowotworów jest przynajmniej w części spowodowana nierównomiernym utlenianiem poszczególnych części guza nowotworowego.

Jeden z ciekawszych rozdziałów książki został poświęcony przedstawicielom rodziny receptorów jądrowych, które mają znaczenie w powstawaniu i rozwoju nowotworów. Jest to jednocześnie temat najbliższy wykorzystaniu w codziennej praktyce klinicznej. Obecnie receptory estrogenowe i androgenowe mają ugruntowaną rolę w leczeniu nowotworów. Stopień ekspresji wymienionych receptorów ma znaczenie predykcyjne w hormonoterapii raka piersi i raka gruczołu krokowego. Wymienione receptory różnią się od innych czynników transkrypcyjnych ze względu na zdolność kontroli ekspresji genów przez przyłączenie steroidów, retinoidów, hormonów tarczycy, witaminy D, kwasów tłuszczowych i innych molekuł. Wciąż nie jest znana przyczyna braku reaktywności na leki hormonalne, obserwowana u części chorych z ekspresją receptorów hormonalnych, jak również brak jest wytłumaczenia dla zjawiska utraty wrażliwości na to leczenie u części chorych po krótszym lub dłuższym okresie leczenia. Zjawiska te mogą być zależne od istnienia przynajmniej dwóch klas hormonalnych receptorów jądrowych. Autorzy roz-

działu przedstawiają możliwości wykrywania obu klas receptorów, badania ich czynności i ich różnicowania. Usystematyzowanie wiedzy na temat receptorów jądrowych może przyczynić się do rewizji zasad hormonoterapii raka piersi i raka gruczołu krokowego.

Przedstawiana książka jest z pewnością niezwykle cennym uzupełnieniem biblioteki lekarzy, którzy zajmują się badaniami biologii molekularnej nowotworów. Nieuchronny postęp, który opiera się na wykorzystaniu zjawisk molekularnych w codziennej praktyce klinicznej, powinien zainteresować również klinicystów. Już dziś są oni coraz częściej świadkami odchodzenia od empirycznego podejścia w chemioterapii nowotworów na rzecz leczenia dostosowanego do indywidualnych cech chorych, które są określane przy pomocy badań molekularnych.

Doc. dr hab. med. Maciej Krzakowski
Klinika Nowotworów Płuca i Klatki Piersiowej
Centrum Onkologii-Instytut w Warszawie

Książkę do oceny przekazał International Publishing Service Sp. z o.o.

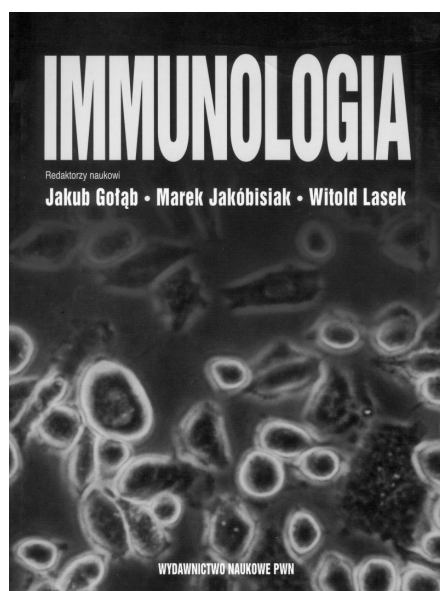
„Immunologia”

red. Jakub Gołąb, Marek Jakóbsiak, Witold Lasek

Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, Wydanie Nowe, 2002, stron 567
ISBN 83-01-13737-1

Książka jest znacząco zmienionym, udoskonalonym i uzupełnionym o uaktualnione informacje, czwartym wydaniem podręcznika pt. „Immunologia”, opracowywanym pod redakcją profesora Marka Jakóbsiaka, przy redakcyjnej współpracy naukowej zespołu współpracowników. Poza wymienionymi na stronie tytułowej redaktorami naukowymi, autorami liczącego 567 stron podręcznika, podzielonego na 34 rozdziały, są także inni pracownicy Zakładu kierowanego przez profesora Marka Jakóbsiaka, a także znani specjaliści wybranych działów immunologii, także spoza pracowników Akademii Medycznej w Warszawie.

Pod redakcją profesora Marka Jakóbsiaka i głównie członków Jego zespołu opracowanych zostało 18 pierwszych rozdziałów, stanowiących część ogólną podręcznika. Tę, nie wyodrębnioną jako ogólna, część dzieła poprzedza „Wstęp i definicje podstawowe” oraz „Wykaz stosowanych skrótów”. Na tę część ogólną składają się następujące, kolejno wymienione, rozdziały: „Główne komponenty i zasadnicze cechy odpowiedzi immunologicznej”, „Morfologia układu limfatycznego”, „Przeciwciała”, „Powstawanie przeciwciał”, „Przeciwciała monoklonalne”, „Re-

ceptory limfocytów T wiążące antygen”, „Główny układ zgodności tkankowej”, „Dojrzewanie limfocytów”, „Popu-

lacje i subpopulacje limfocytów”, „Krażenie limfocytów”, „Układ dopełniacza”, a także „Prezentacja antygenów limfocytów T”.

Po kolejnym rozdziale pt. „Aktywacja limfocytów” umieszczono najdłuższy rozdział (od str. 198 do str. 248), poświęcony cytokinom, pt. „Cytokiny”. Kolejne rozdziały części ogólnej: „Naturalna regulacja odpowiedzi immunologicznej” i „Pamięć immunologiczna”, poprzedzają 18 rozdział pt. „Cytotoksyczność naturalna i zależna od przeciwciał” oraz rozdział 19 pt. „Mechanizmy cytotoksyczności limfocytów”.

Rozdział 20 pt. „Układ odpornościowy związany z błonami śluzowymi” zaliczyć można do części podręcznika poświęconej zagadnieniom bardziej szczegółowym, do której należą także pozostałe rozdziały od 19 do 34, tj. od strony 277 do str. 543.

Rozdział 21 pt. „Układ odpornościowy skóry” opracowany został przez profesora Sławomira Majewskiego, rozdział 22 pt. „Immunologia rozrodu” przez profesora Macieja Kurpisza. Kolejny rozdział 23 pt. „Psychoneuroimmunologia”, podobnie jak rozdział 30 pt. „Pierwotne niedobory odporności” i rozdział 31 pt. „Wtórne niedobory odporności”, opracowany został przez dr Tomasza Stokłosę. Autorami rozdziału 24 pt. „Odporność przeciwnakazna” są dr Marek Radkowski i Dominika Olszewska, rozdziału 25 pt. „Immunologia szczepień ochronnych” dr Paweł Grzesiowski i prof. Waleria Hryniewicz, rozdziału 28 pt. „Immunohematologia” prof. Zbigniew Gaciąg, który wspólnie z dr Grażyną Korczak-Kowalską opracował także rozdział 33 pt. „Immunologia transplantacyjna”. Autorem rozdziału 32 pt. „Zjawiska autoimmunizacyjne” jest dr Anna Wańkiewicz Kalińska.

Poza rozdziałem 33 pt. „Immunologia transplantacyjna” dla czytelników podręcznika o zainteresowaniach onkologią szczególnie interesujący jest rozdział 32 pt. „Immunomodulacja”, opracowany przez dr hab. Witolda Laszkę i oczywiście ostatni rozdział 34 pt. „Immunologia nowotworów” autorstwa profesora Marka Jakóbińskiego, aktywnie zaangażowanego w badania prowadzone w tej dziedzinie.

Podręcznik jest bogato ilustrowany barwnymi rycinami, pomysłowymi schematami oraz zestawieniami tabelarycznymi, które razem ze starannie opracowanymi rozdziałami, systematycznie uporządkowanymi w formie numerowanych podrozdziałów, podzielonych jeszcze na odpowiednie podpunkty, odzwierciedlają wieloletnie i weryfikowane w kolejnych wydaniach i na bieżąco doświadczanie dydaktyczne autorów podręcznika, określonego w tytule jako „Wydanie Nowe”. W rzeczywistości jest to kolejne, rozszerzone o aktualnie dostępne informacje,

wydanie czwarte, oczekiwane przez zainteresowanych immunologią nie tylko studentów uniwersyteckich wydziałów przyrodniczych, uczelni medycznych i rolniczych, ale przede wszystkim biologów, lekarzy, którzy nie tylko mogą, ale także powinni odświeżać i uaktualniać swą znajomość immunologii, przeżywającej bardzo dynamiczny rozwój. Jest to szczególnie ważne, jeżeli uwzględnić wpływ rozwoju immunologii, podobnie jak i innych nauk biomedycznych, na obserwowany znaczący postęp, nie tylko w wzbogaceniu wprowadzanych metod diagnostycznych, jak i metod, programów i strategii terapeutycznych.

Walory dydaktyczne ocenianego podręcznika podnosi umieszczone na początku wyjaśnienie (we „Wstępie”) znaczenia stosowanych terminów, symboli oraz skrótów, i to zarówno w brzmieniu angielskim, jak i podanie poprawnego mianownictwa polskiego. Podobnie jak zamieszczenie na końcu podręcznika nie tylko wykazu cząsteczek CD (kompleksów różnicowania), ale także informacji na temat ich występowania, ich funkcji i ligandów.

Umieszczenie w treści prawie wszystkich rozdziałów na barwnym tle „dygresji”, wyjaśniających istotę ważnych opisywanych zjawisk, podanie szczegółowych informacji ilustrujących omawiane zagadnienia w oparciu o wybrane publikowane dane oraz informacji historycznych o ważnych odkryciach, nie tylko wzbogaca, ale i uatrakcyjnia czytanie treści. W tych wyodrębnionych częściach „dygresjach” podane są nazwiska immunologów, których odkrycia, czy badania przyczyniły się znacząco do rozwoju immunologii. Wykaz nazwisk, wprawdzie bez inicjałów i tylko ze wskazaniem strony podręcznika, na której je wymieniono, umieszczony został na ostatniej stronie podręcznika.

W opinii oceniającego dla niektórych podanych informacji szczegółowych (opisywane doświadczenie czy obserwacja kliniczna) celowe byłoby podanie pełnej informacji bibliograficznej (odnośnika literaturowego). Także celowe wydaje się wskazanie, po każdym rozdziale lub jego części, polecanej monografii lub artykułu przeglądowego, pogłębiającego omawiane w rozdziale, czy jego części, zagadnienie. Takie uzupełnienie rozszerzyć mogłoby zwłaszcza krąg zawodowo czynnych czytelników z wykształceniem akademickim, zamierzających pogłębić wiadomości w interesującej ich dziedzinie immunologii.

Prof. dr hab. med. Czesław Radzikowski
Zakład Immunologii Nowotworów
Instytut Immunologii i Terapii Doświadczalnej PAN
we Wrocławiu

Książkę do oceny przekazał wydawca

„O chirurgii polskiej końca XX wieku”

red. Wojciech Noszczyk

Warszawa: Fundacja Polski Przegląd Chirurgiczny, 2001, stron 544

ISBN 83-911977-4-3

Środowisko chirurgów polskich, a szerzej – lekarze uprawiający wszystkie dyscypliny zabiegowe – otrzymali monografię bardzo wartościową i potrzebną – owoc kolejnej inicjatywy wydawniczej prof. Wojciecha Noszczyka.

Zamysłem Redaktora było przedstawienie osiągnięć polskiej chirurgii w drugiej połowie XX wieku i zwięźle przedstawienie jej kondycji u progu kolejnego stulecia. Należy przy tym podkreślić, że pojęcie „chirurgia” ma tu znaczenie bardzo szerokie. Są to w rzeczywistości wszystkie specjalności zabiegowe, które w przeciągu XX wieku stopniowo wyodrębniły się z dawnej, klasycznej, „wielkiej” chirurgii. Wyodrębnienie to początkowo polegało na wykonywaniu określonej grupy zabiegów, później – dochodziło do tworzenia odrębnych specjalności, ukierunkowywania badań naukowych, powoływania osobnych korporacji członkowskich, wreszcie – wydawania specjalistycznych monografii i czasopism. Zebranie w jednym tomie wszystkich specjalności zabiegowych, a ponadto – najważniejszych kierunków badań naukowych i działalności klinicznej, które nie mają jeszcze swoich odpowiedników organizacyjnych, odpowiada duchowi 60. Jubileuszowego Zjazdu Towarzystwa Chirurgów Polskich z 2001 roku, który po raz pierwszy był też spotkaniem przedstawicieli wszystkich dyscyplin operacyjnych.

Książka, obok przedmowy Redaktora, składa się z 42 rozdziałów i jest dziełem 78 autorów; liczy 544 strony. Jest więc dziełem monumentalnym i nawet pobieżne omówienie jej zawartości nie jest możliwe. Ograniczę się więc do kilku refleksji.

Poszczególne rozdziały różnią się pod względem ujęcia tematu, szczegółowości bądź opisowości narracji, rozłożenia akcentów. Nie może to dziwić, zważywszy, ile różnorodnych, jakże często – wybitnych – osobowości sąsiaduje ze sobą na łamach książki. Wszystkie natomiast rozdziały są niezwykle cennym zapisem tego, co ogromnym wysiłkiem, w trudnych warunkach, przez kolejne dziesięciolecia osiągały pokolenia polskich chirurgów. Przez karty książki przewija się plejada znakomitych nazwisk – nasi nauczyciele i ich mistrzowie. Ogromną, trudną do przecenienia zaletą monografii jest zatem utrwalenie ostatniego pięćdziesięciolecia polskiej medycyny zabiegowej. Będzie ono zapewne przedmiotem niejednego jeszcze opracowania w przyszłości, ale niezbywalną kanwą pozostanie „O chirurgii polskiej końca XX wieku”.

Kolejny aspekt to obecna kondycja naszych specjalności operacyjnych. Jest to doskonała panorama najnowszych osiągnięć, pozwalająca też na ocenę porównawczą

z postępowaniem światowym. Nie może nie budzić uczucia zdumienia fakt, jak ogromne postępy poczyniła chirurgia w naszym kraju w ostatnim półwieczu, mimo jakże trudnych uwarunkowań. Wobec postępującej hiperspecjalizacji, a również ze względu na lawinowy przyrost informacji, najczęściej śledzimy postęp tylko we własnej dziedzinie. Możliwość przeglądu najnowszych dokonań innych specjalności jest, obok aspektu historycznego, drugą podstawową zaletą książki.

W głębokim przeświadczeniu piszącego te słowa, „O chirurgii polskiej końca XX wieku” powinien znaleźć się w podręcznej bibliotece każdego chirurga (czy może – przedstawiciela dyscyplin zabiegowych) w Polsce. Jedni przeczytają książkę od razu „od deski do deski”, uznając ją za lekturę pasjonującą. Inni być może zaczną od swojej specjalności, a na resztę przyjdzie pora później. Dla wszystkich natomiast będzie ta książka nieodzowną pomocą w odpowiedzi na pytanie: *Quo vadis*, chirurgio polska w wieku XXI?

Doc. dr hab. med. Edward Towpik

Klinika Nowotworów Piersi i Chirurgii Rekonstrukcyjnej
Centrum Onkologii–Instytutu im. Marii Skłodowskiej-Curie
w Warszawie

Książkę do oceny przekazał wydawca

„Blaski chirurgii krakowskiej 1779-1939” „Splendors of Cracow's surgery 1779-1939”

Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002, stron 64, ilustr.
ISBN 83-9086883-7-7

Wydanie tej publikacji jest związane z otwarciem 30 września br. (w przeddzień inauguracji nowego roku akademickiego) czasowej wystawy w parterowych salach Collegium Maius przez Rektora UJ Franciszka Ziejkę, dyrektora Muzeum UJ Stanisława Waltośa i kierownika Katedry Historii Medycyny i Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ Andrzeja Śródkę. Komisarzami wystawy są mgr Ryszard Gryglewski i dr Ewa Wyka.

Po krótkim wstępie (A. Śródka) i podziękowaniach (S. Waltoś) następują dwa obszernie rozdziały poświęcone historii krakowskich klinik chirurgicznych: I (Andrzej Wysocki) i II (Janusz Legutko). Katalog eksponatów (w nawiasach liczby) omawia narzędzia i instrumenty (62), książki i druki (33), fotografie (13), rękopisy, rysunki i grafiki (8), medale (2), portrety (4) i inne (9). W książce znajdują się bardzo liczne reprodukcje (ponad 20), głównie dawnych narzędzi i instrumentów, a na jej końcu piękne, z jednym wyjątkiem, barwne ilustracje. Pięć z nich to reprodukcje portretów sławnych krakowskich chirurgów.

Z słusznych względów książka jest dwujęzyczna – tekst polski biegnie równoległe z angielskim. Dobry kredowy papier, logiczna dyspozycja, dobór kroju czcionki, wysoka jakość reprodukcji ilustracji oraz wielobarwna, półtwarda, kartonowa okładka są obok ciekawej treści dodatkowymi istotnymi argumentami do poznania publikacji.

Publikację należy w pełni polecić nie tylko chirurgom różnych dziedzin, historykom medycyny i szkolnictwa wyższego. Wielką korzyść z poznania treści odniosą też pracownicy medyczni, studenci medycyny, a także wszyscy

zwykli czytelnicy, zainteresowani postępami nauki i praktyki medycyny (szczególnie krakowskiej) oraz zwiedzający wystawę.

Prof. Henryk Gaertner
Kraków

Książkę do oceny przekazał wydawca